

סיכום שיעור 09 - תנ"ך (בראשית פרקים י"ח, כ"א)

סיכום שיעור

- **חזרה על פרק י"ח** – סיום הוויכוח בין אברהם לאלוהים בנוגע להשמדת סדום ועמורה. אברהם מוריד את מספר הצדיקים מ-50 ל-10, ואלוהים מסכים שאם יש 10 צדיקים – לא ישמיד. בסוף אין אפילו 10 צדיקים, וסדום ועמורה נהרסות.
- **מידת הדין מול מידת הרחמים** – המורה הסבירה את ההבדל: מידת הדין היא ענישה לפי החוק בלבד; מידת הרחמים מתחשבת בנסיבות. אברהם מחזיק בשתי המידות.
- **פסוק י"ח:כ** – אלוהים קובע שאנשי סדום ועמורה חוטאים מאוד ומחליט לרדת ולראות בעיניו. **קושי:** למה אלוהים צריך לרדת אם הוא רואה הכל מלמעלה? **פתרון אפשרי:** ללמד את הדורות הבאים (השופטים) שיש לראות את האירוע בעיניים ולא לשפוט "על עיוור".
- **תיקון סופרים (פסוק י"ח:כב)** – הפסוק המקורי היה צריך להיות "ואלוהים עודנו עומד לפני אברהם", אך חז"ל שינו כי לא מכובד שאלוהים ממתין לאברהם. זהו דוגמה לתיקון סופרים – כל פגיעה בכבוד האל תוקנה.
- **שני הטיעונים המשפטיים של אברהם** – (1) **גמול אישי:** "האף תספה צדיק עם רשע?" – אין להרוג צדיק בגלל רשע, כל אדם צריך לקבל את מה שמגיע לו (פסוק כ"ג). (2) **גמול קיבוצי:** אם יש צדיקים בסדום, כולם יקבלו חנינה בזכותם (פסוקים כ"ד-כ"ה).
- **תפקיד הנביא – השוואה בין שלושה מקורות:** לפי ספר שמות – הנביא (משה) מסגיר על העם בפני אלוהים ומונע ממנו להעניש. לפי ספר עמוס – הנביא שומע מאלוהים את תוכניותיו ומתווך בין אלוהים לעם, מזהיר אותם. בפרק י"ח – אברהם משלב את שניהם: שומע את תוכנית אלוהים ומסגיר על אנשי סדום.
- **תכלית אברהם (פסוקים י"ח-י"ט):** אברהם עתיד להיות לגוי גדול, ותפקידו "לצוות את בניו ואת אחריו ושמר דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". התנהגותו בפרק (דרישת צדק מאלוהים) מעידה על התאמתו לייעוד זה.
- **פרק כ"א: לידת יצחק** – שרה נכנסת להריון ויולדת בדיוק במועד שהובטח. יש כפילות בפסוק א' ("ה' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש ה' לשרה כאשר דיבר") – מטרת הכפילות להדגיש את הנס: אישה בת 90 ילדה.
- **שם יצחק** – נקרא כך כי שרה ואברהם צחקו כששמעו על ההריון. שרה אומרת "צחוק עשה לי אלוהים, כל השומע יצחק לי" – אף אחד לא יאמין.
- **גירוש הגר וישמעאל (פרק כ"א:ט-כ"א)** – שרה רואה את ישמעאל "מצחק" (שני פירושים: לועג, או התנהגות מינית). היא דורשת מאברהם לגרש את הגר וישמעאל כי אינה מסכימה שישמעאל יירש את אברהם כבן בכור. שימו לב: שרה מכנה אותם "האמה הזאת ואת בנה" – לא בשמותיהם, מה שמעיד על ניכור.
- **תגובת אברהם וציווי אלוהים** – הדבר רע בעיני אברהם, אך אלוהים מצווה עליו לשמוע בקול שרה, כי ביצחק ימשיך הזרע. אלוהים מבטיח שגם מישמעאל יצא עם גדול.
- **וישכם אברהם בבוקר** – שני פירושים: (1) ממהר לקיים מצוות אלוהים; (2) לא ישן כל הלילה מכאב הפרידה מבנו. ביטוי זה חוזר גם בפרק כ"ב (העקידה).
- **הגר במדבר** – נגמרים המים, הגר מניחה את ישמעאל תחת שיח ויושבת במרחק "כמטחוי קשת" כי אינה רוצה לראות את מותו. אלוהים שומע את קול הנער (לא את הגר), פותח את עיניה והיא מוצאת באר מים. ישמעאל גדל במדבר, נהיה קשת צייד, ואמו לוקחת לו אישה ממצרים.

- ברית אברהם ואבימלך (כ"א:כב-לד) – אבימלך מלך גרר מציע לאברהם ברית שלום. לפני כריתת הברית, אברהם מזכיר שעבדי אבימלך גנבו ממנו באר מים. אברהם נותן 7 כבשות כעדות שהבאר שלו. המקום נקרא "באר שבע" – משתי סיבות: שבע הכבשות, והשבועה ביניהם.

רשימת מילים

מילה: קָלָה

תרגום: להשמיד, לכלות

פרק ופסוק: בראשית י"ח:כ"א, וגם בשמות ל"ב

הקשר:

אלוהים אומר שאם אנשי סדום אכן חוטאים – "כִּי לֹהֵ – ישמיד אותם

מילה:

עָרַדְתָּ נָה (אֲרָדָה נָא)

תרגום: אני יורד (לראות)

פרק ופסוק: בראשית י"ח:כ"א

הקשר:

אלוהים יורד לבדוק בעצמו את חטאי סדום

מילה:

אֲדָעָה

תרגום: אדע, אני כבר אחליט

פרק ופסוק: בראשית י"ח:כ"א

הקשר:

אלוהים אומר "ואם לא – אדעה", כלומר יחליט מה לעשות

מילה:

הִנִּיחֵ לִי

תרגום: עזוב אותי, אל תעצור אותי

פרק ופסוק: שמות ל"ב:

הקשר:

אלוהים אומר למשה "הניחה לי" – תעזוב אותי, אני הולך להשמיד את העם

מילה:

קֶשֶׁה עֹרֶף

תרגום: עקשן, לא מוכן לשנות דעתו (מטאפורה – מי שעורפו קשה לא יכול לסובב את ראשו)

פרק ופסוק: שמות ל"ב:ט

הקשר:

אלוהים מתאר את עם ישראל כ"עם קשה עורף"

מילה:

וַיִּנְחַם

תרגום: התחרט, ריחם

פרק ופסוק: שמות ל"ב:י"ד

הקשר:

"וינחם ה' על הרעה" – משה הצליח לשכנע את אלוהים לא להשמיד את העם

מילה:

גְּלָה סוּדוֹ

תרגום: חשף, סיפר את התוכנית

פרק ופסוק: עמוס ג':ז

הקשר:

"כי לא יעשה ה' אלוהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים" – אלוהים מגלה תוכניותיו לנביאים לפני שמבצע

מילה:

הָאֵף תִּסְפֶּה

תרגום: האם באמת תהרוג/תשמיד

פרק ופסוק: בראשית י"ח:כ"ג

הקשר:

אברהם שואל את אלוהים – "האף תספה צדיק עם רשע?"

מילה:

פָּקַד

תרגום: זכר, גרם להריון (בהקשר זה)

פרק ופסוק: בראשית כ"א:א

הקשר:

"זה' פקד את שרה" – ה' זכר את הבטחתו ושרה נכנסת להריון

מילה:

וַיֵּגְמַל

תרגום: נגמל מהנקה (הפסיק לינוק)

פרק ופסוק: בראשית כ"א:ח

הקשר:

יצחק נגמל – בתקופת התנ"ך בערך בגיל שלוש

מילה:

מִשְׁתָּה

תרגום: מסיבה, חגיגה

פרק ופסוק: בראשית כ"א:ח

הקשר:

אברהם עורך משתה גדול ביום שיצחק נגמל

מילה:

מִצְחָק

תרגום: לועג / מתנהג באופן מיני (שני פירושים אפשריים)

פרק ופסוק: בראשית כ"א:ט

הקשר:

שרה רואה את ישמעאל "מצחק" – מילה עם קונוטציות שליליות בתנ"ך

מילה:

אָמָה

תרגום: שפחה, עבדה (נקבה)

פרק ופסוק: בראשית כ"א:י

הקשר:

שרה אומרת "גרש האמה הזאת" – מכנה את הגר "אמה" ולא בשמה

מילה:

יִרְשָׁה

◀ **תרגום:** יקבל ירושה, ימשיך את הדור

◀ **פרק ופסוק:** בראשית כ"א:

◀ **הקשר:**

שרה לא מסכימה שישמעאל יירש את אברהם יחד עם יצחק

◀ **מילה:**

וַיִּרַע

◀ **תרגום:** הדבר עשה לו רע, לא מצא חן בעיניו

◀ **פרק ופסוק:** בראשית כ"א:א

◀ **הקשר:**

"וירע הדבר מאוד בעיני אברהם" – אברהם לא רוצה לגרש את ישמעאל

◀ **מילה:**

וַיִּתְּעַ

◀ **תרגום:** תעתה, הלכה לאיבוד

◀ **פרק ופסוק:** בראשית כ"א:ד

◀ **הקשר:**

הגר תועה במדבר באר שבע אחרי שגורשה

◀ **מילה:**

וַיִּתְּשֶׁ

◀ **תרגום:** הניחה, שמה (לא "זרקה" – הניחה אותו בעדינות)

◀ **פרק ופסוק:** בראשית כ"א:ט"ו

◀ **הקשר:**

הגר מניחה את ישמעאל מתחת לשיח כי מצבו קשה

◀ **מילה:**

כִּי מִטְחָוּי קָשָׁת

◀ **תרגום:** מרחק של טווח חץ (דימוי)

◀ **פרק ופסוק:** בראשית כ"א:ט"ז

◀ **הקשר:**

הגר יושבת במרחק של טווח חץ – רחוק מספיק כדי לא לראות את מותו, קרוב מספיק כדי לשמור עליו

מילה:

וַתֵּשֶׁב אֶת קוֹלָהּ וַתֵּבֶר

תרגום: בכתה בקול רם

פרק ופסוק: בראשית כ"א:ט"ז

הקשר:

הגר בוכה בקול רם על מצבו של ישמעאל

מילה:

רָכָה קִשְׁת

תרגום: קשת, צייד

פרק ופסוק: בראשית כ"א:כ

הקשר:

ישמעאל גדל במדבר ונהיה צייד

מילה:

כָּעַת חָיָה

תרגום: בעוד שנה

פרק ופסוק: בראשית י"ח

הקשר:

המלאכים מבטיחים לשרה שבעוד שנה יהיה לה בן

מילה:

אֲשֶׁל

תרגום: עץ מסוג אשל

פרק ופסוק: בראשית כ"א:ל"ג

הקשר: אברהם נוטע אשל בבאר שבע

נקודות חשובות למבחן

תיקון סופרים – יש לזכור את הדוגמה מפסוק י"ח:כ"ב. הפסוק שונה כדי לשמור על כבוד אלוהים. הנוסח המקורי: "ואלוהים עודנו עומד לפני אברהם" (כי לא מכובד שאלוהים ממתין לאברהם).

- **שני הטיעונים של אברהם** – חובה להבדיל ביניהם: (1) **גמול אישי** (פסוק כ"ג) – "האף תספה צדיק עם רשע?" – אי אפשר להעניש צדיק בגלל רשע; (2) **גמול קיבוצי** (פסוק כ"ד) – בזכות הצדיקים שבתוכה, כל העיר תקבל חנינה.
- **תפקיד הנביא** – שאלה חשובה המשווה בין שלושה מקורות. לפי שמות: הנביא מסנגר על העם ומונע ענישה. לפי עמוס: הנביא שומע מאלוהים ומתווך לעם. בפרק י"ח: אברהם מגלם את שני התפקידים.
- **ספר עמוס** – עמוס נמצא בתוך "שנים עשר" (תרי עשר), לא כספר נפרד. אם בבחינה מתבקשים לפתוח בספר עמוס ולא מוצאים – יש לחפש ב"שנים עשר".
- **תכלית אברהם (פסוקים י"ח-י"ט)** – ייעודו להיות לגוי גדול ולצוות את בניו "לעשות צדקה ומשפט". התנהגותו בפרק (דרישת צדק מאלוהים) מוכיחה שהוא מתאים לייעוד הזה.
- **הקושי בירידת אלוהים** – למה אלוהים יורד אם הוא רואה הכל? הפתרון האפשרי: ללמד שופטים בדורות הבאים לראות בעיניים. יש לשים לב – זהו "פתרון אפשרי" ולא פתרון מוחלט, כי זה פירוש של הפרשנים.
- **כפילות בפסוק כ"א:א** – "וה' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש ה' לשרה כאשר דיבר" – הכפילות מדגישה את הנס (אישה בת 90 ילדה).
- **"מצחק" (כ"א:ט)** – שני פירושים: לועג, או פעולה מינית. חשוב לציין שהטקסט לא מבהיר, אך למילה יש קונוטציות שליליות בתנ"ך (כגון בחטא העגל).
- **ניכור שרה כלפי הגר ושמעאל** – שרה לא מזכירה את שמותיהם, מכנה אותם "האמה הזאת ואת בנה". היא רואה אותו כ"בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם" – ניתוח שפתי חשוב!
- **"וישכם אברהם בבוקר"** – ביטוי שחוזר גם בעקידה (פרק כ"ב). שני פירושים: זריזות במצוות, או חוסר שינה מכאב. יש לזכור את הביטוי הזה לפרק הבא.
- **ירושת הבכור** – לפי חוקי התנ"ך, הבן הבכור יורש פי שניים. ישמעאל הוא הבכור, ולכן שרה חוששת שהוא יירש את עיקר הון אברהם.
- **מקור השם "באר שבע"** – שתי סיבות: (1) שבע הכבשות שאברהם נתן לאבימלך; (2) השבועה (נשבעו) ביניהם. חשוב לזכור את שתי הסיבות.
- **פרקים שלא בתוכנית הלימודים** – פרק י"ט (מעשה סדום, אשת לוט) ופרק כ' (אברהם ושרה בגרר) – לא לומדים אותם כפרקים נפרדים, אך יש להכיר את הרקע שלהם.
- **"את" = "עם" בתנ"ך** – "ויהי אלוהים את הנער" – המילה "את" פירושה "עם", כלומר אלוהים שומר על ישמעאל.